

Haydarâbâd 1394/1974, s. 90-102; İbn Hazm, *el-İhkâm* (nşr. Ahmed Şâkir), Kahire, ts. (Matbaatü'l-Âsime), II, 672; İbn Abdülber, *Câmi'ü beyâni'l-ilm*, Beyrut, ts. (Dârü'l-Kitâbi'l-ilmîyye), II, 130-131; Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, XIV, 242-267; Şîrâzî, *Tabakâtü'l-fukahâ*, s. 134; Se-rahsî, *el-Cûşul*, I, 10; II, 105; a.mlf., *el-Mebsût*, XXX, 52; Muvaftak b. Ahmed el-Mekkî, *Menâkıbû Ebt Hanîfe*, Beyrut 1401/1981, I, 463-508; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, VI, 182; Nevevî, *Tehzîb*, II, 285; İbn Hallikân, *Vefeyât*, VI, 378-390; Zehebî, *Tezkiretül-huffâz*, I, 292-294; a.mlf., *A' lâmü'n-nübelâ*, VIII, 535-539; İbn Fazlullah el-Ömerî, *Mesâlik*, VI, 12-14; İbn Kayyim el-Cevziyye, *I' lâmü'l-muvakkı'tın*, IV, 212-213; Yafîi, *Mir'âtü'l-cenân* (Cubûrî), I, 395-400; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, X, 180-182; Kureşî, *el-Cevâhirül-mudîyye*, III, 611-613; Bezzâzî, *Menâkıbû Ebt Hanîfe*, Beyrut 1401/1981, II, 365-370, 389-417; Makrîzî, *el-Hıta*, II, 333; İbnü'l-Hümâm, *Fethü'l-kadîr* (Kahire), V, 282-283; İbn Kutluboğa, *Tacü't-terâcim* (nşr. İbrâhim Sâlih), Beyrut 1412/1992, s. 282-283; Taşköprizâde, *Miftâhu's-sa'ade*, II, 234-241; Temîmî, *et-Tabakâtü's-seniyye*, I, 160-169; *Keşfü'z-zunûn*, I, 46, 164; II, 1415, 1581, 1680; Zürcânî, *Şerhu'z-Zürkânî 'alâ Muvatta' i'l-İmâm Mâlik*, Beyrut 1407/1987, I, 3; İbn Âbidîn, *Mecmû'atü'r-resâ'il*, I, 25; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 225; Serkis, *Mu'cem*, I, 488-489; Ahmed Emîn, *Duha'l-İslâm*, Beyrut 1353/1935, II, 198-203; M. Zâhid Kevserî, *Hüsnü't-tekdât fi strei'l-İmâm Ebt Yûsuf el-Kadî*, Kahire 1948; a.mlf., *İhâkku'l-hak*, Medine 1408/1988, s. 24-26; *Hediyyetü'l-ârifin*, II, 536; Muhammed el-Hudari, *Târîhu't-teşri'i'l-İslâmî*, Kahire 1964, s. 233-234; Sezgin, *GAS*, I, 412, 419-421; Mahmûd Matlûb, *Ebû Yûsuf: hayâtühû ve âşarühû ve ârâ'ühû'l-fikhiyye*, Bağdad 1972; J. Schacht, *The Origins of Muhammadan Jurisprudence*, Oxford 1975, s. 301-306; a.mlf., "Abû Yûsuf", *EI²* (İng.), I, 164-165; Muhammed b. Hasan el-Hacvî, *el-Fikrû's-sâmî fi târîhi'l-fikhi'l-İslâmî*, Medine 1396/1976, I, 433-435; M. Ebû Zehre, *Uşûlü'l-fıkh*, Kahire, ts. (Dârü'l-Fikri'l-Arabî), s. 310-311; W. Montgomery Watt, *İslâm Düşüncesinin Teşekkül Devri* (trc. E. Ruhî Fiğlali), Ankara 1981, s. 356; Mustafa eş-Şek'a, *el-İmâmü'l-A'zam Ebû Hanîfe en-Nu'mân*, Beyrut 1403/1983, I, 205-218; İsam Muhammed Şebârü, *el-Kadâ' ve'l-kuğât fi'l-İslâm: el-âşrû'l-Abbâsî*, Beyrut 1983, s. 233-241; C. de Vaux, *Les Penseurs de l'Islam*, Paris 1921-26 — 1984, III, 306-313; Subhî Mahmesânî, *el-Mücâhidün fi'l-hak*, Beyrut 1985, s. 71-102; a.mlf., "Kadî kuğâtı Bağdâd ve eşeruhü fi'l-fikhi'l-İslâmî", *MMİDm.*, sy. 40 (1965), s. 118-136; Saffet Köse, *İslâm Hukukunda Kanuna Karşı Hile* (doktora tezi, 1994), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 25-27; Zafar İshaq Ansari, "An Early Discussion on Islamic Jurisprudence: Some Notes on 'al-Radd 'alâ Siyar al-Awzâ'î", *Islamic Perspectives* (ed. Khursid Ahmad — Zafar İshaq Ansari), Leicester 1979, s. 147-167; Muhammed Necâtullah Sıdkî, "el-Fikrû'l-İktisâdî li-Ebî Yûsuf" (trc. Ridvân Ahmed Fellâhî), *Mecelletü Ebhâşî'l-İktisâdî'l-İslâmî*, II/2, Cidde 1985, s. 67-87; Ali Hüsnî el-Harpûtî, "el-Ĥarâc li-Ebî Yûsuf", *Tî*, IV, 602-605; Kasım Kufralı, "Ebû Yûsuf", *İA*, IV, 59-60.

SALİM ÖĞÜT

EBÛ YÛSUF el-KAZVİNİ

(أبو يوسف القزويني)

Ebû Yûsuf Abdüsselâm
b. Muhammed b. Yûsuf
b. Bündâr el-Kazvînî
(ö. 488/1095)Mu'tezile kelâmcısı
ve tefsir âlimi.

Muhtemelen 391 (1001) yılında Kazvin'de doğdu. Dedelerinden birine nisbetle İbn Bündâr diye de anılır. Babası Muhammed ve amcası İbrâhim'in yanında öğrenime başladı. Daha sonra Rey şehrine giderek ünlü Mu'tezile âlimi Kâdî Abdülcebâr'dan kelâm okudu ve onun tesirinde kalıp akaidde Mu'tezile, fıkıhta Zeydiyye mezhebini benimsedi. Gençlik yıllarında Hemedan, İsfahan, Harran, Âmid (Diyarbakır), Dımaşk, Trablus, Bağdat, Mısır gibi belli başlı kültür merkezlerini dolaşarak birçok ilim adamıyla görüştü. Hemedan'da Ebû Tâhir b. Seleme, İsfahan'da Ebû Nuaym el-İsfahânî, Harran'da Ebû'l-Kâsım ez-Zeydî, Trablus'ta İbnü'l-Berrâc onun faydalandığı âlimlerden bazılarıdır. Bu seyahatleri esnasında daha çok Bağdat, Trablus ve özellikle Mısır'da ikamet etti. Kırk yıl kaldığı Mısır'da, içinde altmış ayrı bilginin ait tefsir kitaplarının bulunduğu zengin bir kütüphaneye kurdu; daha sonra büyük bir kısmını yanına alıp Bağdat'a döndü ve buraya yerleşti. Bağdat'ta Selçuklu Veziri Nizâmülmülk'ün huzuruna çıkarak ona Mısır'dan getirdiği değerli kitaplar hediye etti. Vezirin yanında bulunan Hanbelî âlimlerinden Rızkullah b. Abdülvehhâb et-Temîmî ile tanıştı. Gazâlî de kendisiyle görüşüp sohbetine katılanlardandır. Kaynaklarda "kadî" unvanıyla anılması kadılık yaptığını dair bir işaret sayılabilirse de üstlendiği görevler ve ilmî faaliyetleri hakkında yeterli bilgi yoktur. Tercih edilen görüşe göre 14 Zilkade 488 (15 Kasım 1095) tarihinde Bağdat'ta vefat etti ve Ebû Hanîfe'nin kabri yanındaki Hayzürân Mezarlığı'na defnedildi.

Kaynaklarda zâhid, müttaki, hitabeti güçlü ve zeki bir âlim olarak tanıtılan Ebû Yûsuf el-Kazvînî aynı zamanda "al-lâme" unvanıyla da anılır. Bu husus, onun devrinin ileri gelen âlimlerinden biri olduğunu gösterir. Nitekim V. (XI.) yüzyılda Mu'tezile'nin reisi ve en önemli savunucusu olduğunda ittifak vardır. Bu-

nunla birlikte Mu'tezile'nin tabakat kitaplarında kendisinden söz edilmediği gibi kelâm ilmine dair ne tür eserler yazdığı da bilinmemektedir. Ebû Yûsuf çocukluk döneminde hadis dinleyip daha sonra rivayet edenlerdendir. Muhaddis Ebû Hâtîm er-Râzî'ye ait büyük bir hadis cüzünü dinleyip nakletmiştir. Bir Mu'tezile kelâmcısı olmasına rağmen hadisle ilgilenmesi dikkat çekicidir. Onun asıl meşhur olduğu ilim dalı ise tefsirdir. 300, 400 veya 700 cilt (cüz) olduğu nakledilen *Ĥadâ'ıku zâtü behce* adlı tefsiri, diğer tefsirlerde bulunmayan bazı bilgileri ihtiva etmesi bakımından son derece faydalı bir kitap olarak nitelendirilir. Ancak gerek bu tefsire gerekse başka bir eserine bugüne kadar rastlanmamıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Abdülkerîm b. Muhammed er-Râfîl, *et-Tedvîn fi zikri ehli'l-ilm bi-Kazvîn*, Süleymaniye Ktp., Lâleli, nr. 2010, vr. 245^a; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, X, 253; Zehebî, *A' lâmü'n-nübelâ*, XVIII, 616-620; a.mlf., *Tezkiretül-huffâz*, III, 1208; Safedî, *el-Vâft*, XVIII, 433; Sübkî, *Tabakât*, V, 121-122; Kureşî, *el-Cevâhirül-mudîyye*, II, 421; İbn Hacer, *Lisânü'l-Mizân*, IV, 11-12; İbn Tağrıberdî, *en-Nücümü'z-zâhire*, V, 156; Dâvûdî, *Tabakâtü'l-müfessirin*, I, 302; *Keşfü'z-zunûn*, I, 634; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, III, 385; *Hediyyetü'l-ârifin*, I, 569; Nüveyhiz, *Mu'cemü'l-müfessirin*, I, 283-284.

AVNİ İLHAN

EBÛ YÛSUF el-MANSÛR

(أبو يوسف المنصور)

Ebû Yûsuf el-Mansûr-Billâh
Ya'kûb b. Yûsuf
b. Abdilmü'min el-Muvahhidî
(ö. 595/1199)Muvahhidler Devleti hükümdarı
(1184-1199).

4 Rebülevvel 554'te (26 Mart 1159) Merakeş'te veya Kasrülkebir'de doğdu. Babası Yûsuf b. Abdilmü'min onun eğitim ve öğretimiyle yakından ilgilendi. Babasının 18 Rebüülâhîr 580 (29 Temmuz 1184) tarihinde Endülü'ste İspanyollar'la yaptığı savaşta şehid düşmesi üzerine 1 Cemâziyelevvel (10 Ağustos) günü "emîrül-mü'minîn" unvanıyla tahta geçti. Başlangıçta kendi ailesinden bazılarının muhalefetiyle karşılaştıysa da muhaliflerini susturmayı başardı.

Ebû Yûsuf tahta geçtiği sırada, Murâbitlar'a tâbi olarak önce Belensiye (Valencia) ve Kurtuba'da, daha sonra el-Cüzürü's-Şarkıyye'de (bugünkü Balear takı-